

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
ЗБІРНИК ЗАХОДОЗНАВСТВА
VI (4)

ЯР. РУДНИЦЬКИЙ

ШЕВЧЕНКІЯНА НА ЗАХОДІ
SHEVCHENKIANA IN THE WEST

The Leipzig Edition of Shevchenko, 1859

Вінніпер

1959

Канада

Бригулю

р „етимологі“

в УВ!

ЗБІРНИК ЗАХОДОЗНАВСТВА
UKRAINICA OCCIDENTALIA

VI (4)

UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES

Series: UKRAINICA OCCIDENTALIA

Vol. VI (4)

J. B. RUDNYŪKYJ

SHEVCHENKIANA IN THE WEST

THE FIRST EDITION OF SHEVCHENKO IN LEIPZIG

(GERMANY)

1859

Winnipeg

1959

Canada

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
ЗБІРНИК ЗАХОДОЗНАВСТВА
Т. VI (4)

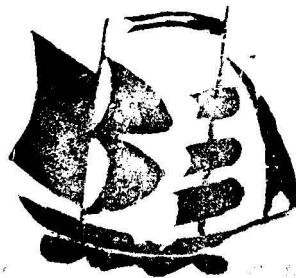
ЯРОСЛАВ РУДНИЦЬКИЙ

ШЕВЧЕНКІЯНА НА ЗАХОДІ

ПЕРШЕ ВИДАННЯ ШЕВЧЕНКА НА ЗАХОДІ

З НАГОДИ СТОРІЧЧЯ

1859 — 1959

Вінніпер

1959

Канада

diasporiana.org.ua

Printed by Trident Press Ltd., Winnipeg, Manitoba, Canada.

THE LEIPZIG EDITION OF SHEVCHENKO, 1859

The present publication commemorates the hundredth anniversary of the first edition of Taras H. Shevchenko (1814—1861) published in the West. The booklet entitled Новые стихотворения Пушкина и Шавченки (Русская Библиотека: Т. VIII) made its appearance at the Wolfgang Gerhard Publishing House in Leipzig, Germany, in 1859.

Sensu stricto, these poems were not “new” at all. Shevchenko’s *Kavkaz* (Caucasus), *Rozryta mohyla* (Pillaged Grave), *Poslanie* (Epistle) a.o., although confiscated by the Tsarist censorship, were well known to Ukrainians through the illegal circulation of handwritten copies in Ukraine and Russia long before 1859. It is clear that one such copy was sent to Leipzig and published by Wolfgang Gerhard in his “Russian Library”. Irrespective of the sender’s identity, the footnote to “Caucasus” indicates his strong patriotic feelings: “Shevchenko’s verses express the general bitter tears of the society — it is not he who is crying about Ukraine, but Ukraine herself, crying through his voice” — reads the footnote on p. 7.

There are few more original and more tragic figures in the history of modern poetry than that of Shevchenko. His status as the foremost poet of his nation is undisputed at the present time and was recognized as such already in 1859.

But he was not only a national bard; he was a leader and a prophet of the Ukrainian future. He loved freedom and he hated oppression not only of his own people but of the other peoples of the world. In this respect he belongs to the most ardent fighters for indivisibility of freedom everywhere.

His genius is not restricted to narrow national themes only. On the contrary, in such poems as "Caucasus" and others, he deals with universal themes and discloses his deep faith in God as the supreme ideal of justice, equality and goodness.¹⁾

**
*

Shevchenko is often compared to Robert Burns, the bard of Scotland. According to R. W. Seton-Watson "it is certainly possible to draw an analogy between two men of rude native genius, whose songs gushed out from their native soil as springs of limpid and living water, and who overcame every obstacle of birth and environment.

"But here the resemblance ceases, for while Burns became the spoilt darling of a free and democratic nation and fell a victim to misfortunes which were largely of his own creation, the unhappy Shevchenko lived under the grinding tyranny of perhaps the most autocratic of all the Tsars,, and found himself severely cramped in all his efforts toward literary expression."²⁾

The late London Slavist, Professor W. K. Mathews, wrote the following about these two great poets:

"Shevchenko was more influential than Burns, for the latter lived and died in the Age of Enlightenment when interest in the lot of the down-trodden was only just beginning to win the attention of serious compassionate men . . .

Burns was a free man, whereas Shevchenko was born a serf, and obtained his freedom only at twenty-four and only to enjoy it for nine out of forty-seven years of his life. This is the fundamental fact in Shevchenko's biography and can-

---

¹⁾ Cf. *Shevchenko, Nation Builder*, by J. B. Rudnykyj. The Winnipeg Free Press, N. 136, Winnipeg, 1959.

²⁾ Cf. *Taras Shevchenko, The National Poet of Ukraine* by D. Doroshenko with the preface by R. W. Seton-Watson. Prague 1936. Pp. 5—6.

not be too often or too strongly emphasized. It set the tone of his poetry.”³)

Both national bards' cult testifies to the immense following their genius has drawn.

Unlike Burns, Shevchenko preached revolution for the cause of the national and social liberation of his people. The political verses of the Ukrainian bard were confiscated and forbidden. This was the reason for the publication of his poetry beyond the borders of Russia.

There are several misprints, deformations of words and factual errors in the text of the Leipzig edition. In our version, though the text has been revised according to the recent editions, the basic features and characteristics of the original version of 1859 have been retained. The most important changes have been indicated at the end of the texts. The corrections have been made on the basis of the following editions:

Українська Вільна Академія Наук в Канаді. Інститут Шевченкознавства. Ч. 1: **Тарас Шевченко — Кобзар**. Редакція, статті й пояснення д-ра Леоніда Білецького. Том другий. Видано накладом Видавничої Спілки “Тризуб”. Вінніпег, Канада, 1952.

Тарас Шевченко: Кобзар. Державне Видавництво Художньої Літератури. Київ 1958.

---

³) W. K. Matthews: *Taras Ševčenko. The man And The Symbol*. London 1951. Pp. 4—5.

В С Т У П

В 1859 році в місті Ляйпцігу в Німеччині появилася маленька чепурна книжечка під наголовком **“Новые стихотворения Пушкина и Шавченки”**. Вона вийшла як восьмий випуск “Русской библиотеки” у видавництві Вольфганга Гергарда в Ляйпцігу й містила в собі сім коротких поезій Пушкіна й шість довших поем Шевченка, а саме: “Кавказ”, “Холодний Яр”, “Думка” (так названо там “Як умру, то поховайте”), “Розрита могила”, “Думка” (так названо послання М. Гоголеві — “За думою дума роєм виринає”) та врешті “Посланіє” (І мертвим і живим...). Вірші Пушкіна вміщено на початку й на кінці книжки, а Шевченкові разом (стр. 7—34). При першій поемі Шевченка “Кавказ” додано нотку з дуже патріотичним змістом, що в перекладі на українську мову звучить:

“Оці вірші прислано нам в українській мові з заміткою, що вірші Шевченка — вислів загальних накопівлених слез: не він плаче над Україною — вона сама плаче його голосом”.

І Пушкінові й Шевченкові поеми не були зовсім “нові” в стислому значенні цього слова. Як відомо, російський поет помер у двобою ще в 1837 році, отже в тому ж році покінчилася його поетична й літературна діяльність. “Нових” поем для 1859 року він уже написати не міг, бо був 22 роки в могилі*).

Коли ж іде про Шевченка, то й його поеми не були “нові”:

---

*) Бібліограф Пушкіна И. И. Межов подає “sic” після “новые”. (Пор. його “Pushkiniana” Спб. 1886. ч. 2193).

“Розрита” могила була написана в 1843 році, “За ду-мою дума роєм вилітає” — в 1844 р., а всі інші поеми (“Кавказ”, “Заповіт”, “Холодний Яр” і “Послання”, — в 1845 р.). Правда, вони не були публіковані в другому “Кобзарі” (1844) через царську цензуру, але це не значить, що їх не знали тодішні українські діячі: вони кружляли в рукописних копіях по Україні й були відомі скрізь. Тимто наголовок ляйпцігського видання “Нові вірші Пушкіна й Шевченка” звучить дещо “сенсаційно” й може був подиктований комерційно-рекламовими мотивами. Так чи сяк, у 1859 році появилися вперше друком політичні поеми Шевченка й це було перше закордонне видання нашого генія. Ляйпціг уже тоді записався в історії українського видавничого руху золотими буквами й нічого дивного, що в 1921 році в цьому місті вийшло перше “народне видання” Шевченкового “Кобзаря” за редакцією Василя Сімовича заходами Євгена Вирового. Тоді ж — у 20-их роках 20-го століття — вийшла велика кількість українських книжок у Ляйпцігу у т. зв. “Галицькій Накладні” Якова Оренштайна. Видання Шевченка з 1859 року започаткувало “ляйпцігську продукцію” в українському видавничому рухові.

І тому з нагоди століття першого ляйцігського видання, варто його пом’янути “не злим тихим словом”.

I

Ляйпцігське видання Шевченка появилось як восьмий томик "Русской Библиотеки". Редактором цієї бібліотеки був Іван Г. Головін, цікава постать тодішнього життя. Народжений у 1816 р. в родині дворян Тверської губернії, він вчився в Дерптському пансіоні Булгаріна, а потім у Дерптському університеті. Після закінчення студій (1837) він поступив на службу в Міністерстві Закордонних Справ і в 1842 р. виїхав закордон. Рік опісля видав французькою мовою книжку "Дух політичної економії" й вона привела до конфлікту з 3-ім Відділом царської охрани, що визнав її за неблагонадійну й визвав її автора негайно повернутися до Росії. Але він відмовився. В 1844 р. Головіна заочно засуджено на позбавлення всіх чинів, дворянства й на заслання в Сибір на каторжні роботи (на випадок повороту до Росії). Працюючи закордоном на історично-літературному полі, Головін безуспішно клопотався про скасування присуду й дозвіл повернутися в Росію. В 1858 р. він прийняв запрошення видавця „Русской Библиотеки” в видавництві Вольфганга Гергарда в Ляйпцігу¹⁾). Ось які випуски попередили 8-ий том:

1. Стихотворения Пушкина, Рилеева, Лермонтова и др.
2. Губернаторская ревизия. Комедия.
3. Ровира или рабство. Драма Ивана Головина.
4. Лекции о френологии. Ивана Головина.
5. Десять лет в Англии. Ивана Головина.
6. Записки Ивана Головина.
7. Молодая Россия. Ивана Головина.

---

1) Подано на основі матеріалів, присланих авторові ласкаво проф. П. Одарченком з Вашингтону. За них, а теж і за всі інші інформації автор складає проф. Одарченкові щирю подяку. Пор. бляжче про Головіна статтю Ф. Я. Прийми: "Шевченко і вільна російська преса", Збірник Праць П'ятої Шевчківської Конференції, АН УРСР, Київ 1957, стор. 173—190.

НОВЫЕ СТИХОТВОРЕНИЯ

ПУШКИНА и ШАВЧЕНКИ.

ЛЕЙПЦИГЪ, | LEIPZIG,
Вольгангъ Гергардъ. | Wolfgang Gerhard.

1859.

Восьмим випуском цієї серії були “Новые стихотворения Пушкина и Шавченки”.

Згідно з свідченнями ця книжка була широко розповсюджена в Україні. “З друкованих Шевченкових творів — писав Михайло Павлик — перші дійшли до нас із Липська, в виданню Гергарда...” (пор. “Про русько-українські читальні”, Львів 1887, стор. 84).

Захоплено писала про цю книжку Наталя Кобринська: “В тім самім часі заворушились у нас і інші сили, роздались інші голоси, в тім же 1859 році вийшла невеличка книжечка „Стихотворения Пушкина й Шавченки”, де перший раз побачили світ Божий такі огністі твори нашого Кобзаря, як “Кавказ”, “Посланіє”, “Заповіт”. Книжечка ся електричною іскрою упала в серця нашої молодіжі, котрих не могла вдоволити мертвеччина університетських викладів Головацького” (пор. “Вибрані твори” Н. Кобринської, Київ 1958, стор. 333).

II

Перший із шевченкознавців, що зайнявся ближче цим виданням, був М. Комар (Комаров) у праці: “Т. Шевченко в литературе и искусстве. Библиографический указатель материалов для изучения жизни и произведений Т. Шевка”. (Одеса 1903). В 1-му розділі своєї праці він описав це видання, вчислюючи його в переклади Шевченка на німецьку мову. Це викликало негативну критику І. Франка в “Записках НТШ”, т. 57 (1904), в якій він закидає Комарову “грубу помилку” — вістку “зовсім фантастичну” (стор. 35). Видно виразно — пише Франко — що він ніколи не бачив його (це видання). І. Франко подає точний бібліографічний опис ляйпцігської книжечки — перший того роду в шевченкознавчій літературі. З уваги на його важливість наводимо Франкові слова в цілості: “На обложці маємо на верха німецький титул: *Neue Gedichte von Pushkin und Schafftschenko*, а далі російський: *Новыя стихотворенія Пушкина и Шавченки* (не як у д. Комарова: А. Пушкина и Т. Шевченко). Сам російський титул поданий на титуловій картці. На долі: *Лейпцигъ. Вольфгангъ Гергардъ. Leipzig, Wolfgang Gerhard, 1859*. На останній нумерованій стороні: *Наумбургъ, въ типографіи Г. Пеца. Naumburg, Druck von G. Pätz*. Сторін нумерованих не 48, як подає д. Комаров, а 43, але далі йдуть ще дві нумеровані, де подано дві поезії Пушкіна, і остатня, де зазначено місце друку. Дочисливши до того й титулову картку, також нумеровану, вийде справді 48 сторін. У книжечці подано на стор. 1—6 вірші Пушкіна: “Молитва” (Я слишал — в келіи простой), “Цапלי” (їдка сатира трохи чи не на царя Миколу та його жінку, яку названо чаплею — пригадую Шевченкове порівнання цариці з чаплею у “Сні”) і “Посланіє Аркадію Гавриловичу Родзянкѣ, що починається характерними віршами:

Ты обѣщаль о романтизмѣ,
О семъ Парнасскомъ афеизмѣ
Потолковать еще со мной,
Полтавскихъ музъ повѣдать тайны,
А пишешъ мнѣ о ней одной...
Нѣтъ, это ясно, милый мой,
Нѣтъ, ты влюбленъ, Пиронъ Украины.

Від стор. 7 починаються твори Шевченка і йдуть до стор. 37 під такими титулами: Кавказъ, Холодний Яръ, Думка (Якъ умру, то поховайте), Розрыта могила, Думка (За думою дума), И мертвымъ и живымъ и ненарожденнымъ землякам моимъ въ Украины и не въ Украины, мое дружное посланіе — як бачимо, порядок не такий, як у д. Комарова. Під кожним твором підпис: Шевченко. До титулу “Кавказъ” додана інтернаціональна нота... Решту книжечки займають знов вірші Пушкіна: В. Л. Пушкину, Цензору, Льву Сергѣевичу Пушкину і На смерть тетушки Анны Львовны Пушкиной” (стор. 35—36).

Коли поминути Межова, що дав бібліографічний опис цієї книжки в своїй “Пушкініяні” (Ст. Петербург, 1866), то Франковий опис її — перший повний, точний, згідний з вимогами наукової критики. Єдине, що пройшло повз увагу Франка, це підваження автентичности двох перших і останнього вірша Пушкіна. Ще в 1861 р. звернув на це увагу В. М. Гербель у виданій в 1861 році в Берліні книзі “Стихотворения А. С. Пушкина, не вошедшие в последнее собрание его сочинений”. Але Франкове завдання була не пушкініяна, а Шевченкові твори в ляйпцігській книжечці й щодо цього він вив’язався без закиду.

III

Хоч багато пізніших дослідників-шевченкознавців покликалося й відмічувало ляйпцігське видання Шевченка (Вол. Дорошенко, П. Богацький, П. Зайцев, Л. Білецький і ін.), то проте воно залишається й ще тепер одним із найменш відомих і найменш опрацьованих епізодів із Шевченкової творчости. Звичайне клеймо, яким і досі таврують це видання, це жахливі помилки й недбайливість коректора в текстах, а зокрема в Шевченкових віршах. Насувається питання, чи Головін був справді редактором цього випуску, чи може приготувавши до друку матеріал, залишив його напризволяще судьби й складача-друкаря, який не був ані росіянином, ані українцем, ані взагалі слов'янином. Інакше годі пояснити такі помилки, як напр.

“прокоснуться”	замість	“прокинуться”	стор.	8
“столпами”	”	“ставники”	”	12
“статно”	”	“статн”	”	15
“недовчоднь”	”	“недолюдки”	”	21
“вижу”	”	“віру”	”	31

і багато інших. Найважливіша помилка, яку Головін, як редактор, видавець і коректор, ніяк не був би пропустив, це прізвище поета “Шавченко”, і то не тільки в титулі книжечки, але й у підписах під поодинокими поемами.

Здається, що цими мотивами керувався “хронікар” “Життя і творчости Т. Шевченка” Дмитро Косарик (Київ 1954), коли не визнавав редакторства И. Г. Головіна в цьому випуску “Русской Библиотеки” й назвав справжнього редактора “невідомим”. Ось в цілому погляд Косарика на ляйпцігське видання Шевченка:

“В цім році. Лейпціг. Вийшов збірник поезій Пушкіна і Шевченка”. В збірнику поміж віршами Пушкіна уперше надруковано революційні вірші Шевченка:

“Кавказ”, Холодний Яр”, “Як умру, то поховайте”, “Розрита могила”, “За думою дума роєм вилітає”, “І мертвим, і живим...”. До тексту творів невідомий редактор додав коротке пояснення про те, що вірші — були нам присланы на малоросійськом языкe, с примечанием, что стихи Шевченки — выражение всеобщих, накипевших слез. Не он плачет о Украине — она сама плачет его голосом”. В збірнику вірші Пушкіна надруковано російською мовою, а твори Шевченка — українською.” (Стор. 221).

Свідчення сучасників Шевченка не дають ніякої точки зачепу в цій справі. Відомий висказ Михайла Максимовича, мовляв, “якийсь паливода навіжений... загрозицею підпакостив Шевченкові”²⁾ вказують радше на сумнів щодо особи Головіна. Теж не зовсім переконує документ-записка 3-го Відділу Долгорукова такого змісту:

“Шевченко живет в Академии Художеств на квартире у графа Толстого. Он приходил сказать мне, что Головин намеревается печатать за границей его сочинения и уверяет, что он рукописей никаких ему не передавал, сочинения его же были, как он говорит, напечатаны до 1847 г. и затем запрещены. Представитъ мне справку как об этом обстоятельстве, так и о самой сущности его сочинений. 18 октября 1858 г.”³⁾

З цього документу виходить, що Шевченко не посилав сам Головінові свої віршів, а дальше, що редактор “Русской Библиотеки” вже мав у руках Шевченкові поезії з рр. 1843-45, зн. що хтось переслав був їх йому до Ляйпцігу вже в 1858 році. Він “наміряв” надрукувати їх у своїй “Бібліотеці”, вже задалегідь зрадагованих тим, хто їх переслав за границю. Редакторська праця Головіна лежала може в тому, що він добавив вірші Пушкіна перед і після Шевченківської збірки, хоч можливе й те, що

2) Пор. П. Зайцев: “Життя Тараса Шевченка”, Париж-Нью-Йорк-Мюнхен 1955, стор. 344.

3) Документи зберігаються в Державному Музею Т. Г. Шевченка АН УРСР в Києві, пор. цитовану статтю Прийма, стор. 176.

Кавказъ.*)

За горами горы, хмарой помыты
Засіяны горемъ, кровью помыты
Съ поконъ вѣку Прометея
Тамъ орелъ карае
Що день Божій добри ребра
И сердце розбивае
Розбивае та не выпье
Живучои крови,
Вона знову оживае
И сміетця знову
Не вмирае душа наша
Не вмирае воля
И насытый не выдере
На дни моря — поля

---

*) Слѣдующія стихотворенія были намъ присланы, на молороссійскомъ языкѣ, съ примѣчаніемъ что Стихи Шавченки — выраженіе всеобщихъ, накипѣвшихъ слезъ не онъ плачетъ о Украинѣ — она сама плачетъ его голосомъ.
Примѣч. Редактора.

склад збірки спрепаровано уже наперед у Росії, заки її вислано за границю.

Так чи сяк, ми не знаємо справжнього ініціатора цього видання, тобто людини, що вислала Шевченкові вірші за кордон Головінові й дала наведений угорі патріотичний супровід до “Кавказу”. І тут — на нашу думку — основна проблема, що її й досі не розв’язано в шевченкознавстві.

IV

Найлегше було б прийняти, що Головін, бажаючи відвернути від себе увагу, сам придумав таку записку. Але проти цього свідчить факт, що він уже з 1842 р., отже до написання Шевченкових поем, був за кордоном. Хтось мусів йому переслати копії до Ляйпцігу. Хто ж ця невідома постать?

Щоб дати відповідь на це питання, треба ближче поцікавитися Шевченковими знайомими, що мали з ним зв'язки. Один із них був Пантелеймон Куліш. Як відомо, ще в 40-их роках він мав намір видати Шевченкові твори за границею. В 1846 р. Куліш носився з думкою видати Шевченкові поезії в Німеччині з паралельним німецьким перекладом⁴).

І в 50-их роках, ще до визволення Шевченка з неволі, Куліш живо цікавився творчістю нашого генія й старався за всяку ціну друкувати його твори. Дуже показова з цього погляду справа видання Шевченкової “Наймички” в другому томі “Записок о Южной Руси” (Ст. Петербург 1857), стор. 143—168. У передмові до цього видання Куліш дуже зручно відвертає увагу цензури від особи Шевченка, як автора поеми, мовляв, авторство її невідоме, а збереглася вона випадково писана жіночим почерком в одному з дівочих альбомів. Можливо — пише Куліш — уже цей автор не живе, але його поема настільки цінна, що варто її передрукувати з альбому⁵).

Ось Кулішеве “*предисловие издателя*” до “Наймички”:

“Один из моих приятелей, в числе бумаг, доставшихся ему от кого-то по наследству, передал мне тетрадь разных песен и стихов, писанную женским почерком, и всё

4) Пор. П. Зайцев, цит. праця, стор. 159.

5) Цитуємо з примірника, що зберігається в Колекції Ол. Кошиця в “Осереду Культури й Освіти” в Вінніпегу.

на малороссийском языке. Это был один из альбомов, которых множество ходит по рукам между нашими малороссийскими барышнями, и в особенности между теми из них, которые не были в пансионах и не учились по-французски. Я люблю эти альбомы. В них обыкновенно бывают набраны стихи без особенной разборчивости, но всегда по внушению сильного чувства. Прочитывая песню за песнею, стихи за стихами, в них читаешь тайную историю свежей души, любящей, или готовой любить с самоотвержением. Как бы эти альбомы, или тетради ни были плохо написаны и иногда изчеркнены детскими перьями и карандашами, — они всегда для меня интересны; и особенно приятно мне встречать в них проявление вкуса к местным красотам природы и человека. Здесь самопознание важно в том смысле, что оно примеряет молодые души с окружающими их предметами, заставляет их ценить и любить то, что представляется глазам ежедневно, и удерживает от бесплодного стремления к каким-то лучшим людям, тогда как для души, согретой истинной поэзией, нет страны лучше той, в которой мы почувствовали впервые наслаждение смотреть на лица человеческие. Любовь к родине и ее поэзии ведет человека к тому высокому разуму сердца, который делает все племена земные нам родственными, но обращает наши силы на пользу тех, кто по преимуществу называется нашими ближними. Не полюбив матери, отца, или по крайней мере кормилицы, няньки и товарищей детства, мы не полюбим, в позднейшем возрасте, людей нам посторонних: и если наше сердце не будет трепетать од звуков той поэзии, которая создала наши колыбельные песни, — немы будут для него все высокие звуки, устремляющие нас к благому и великому. По этому я всего больше радуюсь пробудившейся в наших грамотных малороссиянках любви к родным песням и родной словесности. Это верный залог распространения нравственных понятий в нашем обществе и применения их к жизни, ибо как я сказал, нельзя любить и чужого, не любя своего; а без любви ничто живое, плодотворное не может быть привито человеку; и дети, воспитывающиеся без вы-

соких нравственных влияний, не принесут истинной пользы ни своему родному, ни другому племени. Национальная поэзия, поднимая в молодой душе будущей матери все чисто человеческое над материальным, готовит в ней апостола добродетели не на одно, а на несколько грядущих поколений. Женщина, проникнутая поэзией своего народа, проникается его нравственными убеждениями, выраженными в гармонических формах; а народ, в своей совокупности, есть самое нравственное существо, у которого лучше всего учиться деятельному благочестию. И за добро, принятое от него в душу, каждый возвратит ему добром, внушаемым благодарною любовью, в чем собственно и состоит цель воспитания.

И так альбомы наших уездных и хуторских барышень, особенно в последнее десятилетие, получили определенный характер — начали наполняться малороссийской простонародной и обазованной музы. Высказанные выше причины, а не насмешливое любопытство человека, знакомого с литературами иноплеменными — как водилось во времена Пушкина¹⁾ — заставляет меня прочитывать их, и часто я бывал награжден за свой труд находками красоты поразительной. Не говоря уже о том, что их владельницы, слушая ежедневно народные песни, имеют боль-

---

¹⁾ “Евгений Онегин”, гл. IV:

Конечно вы не раз видали
Уездной барышни альбом,
Что все подружки измарали
З конца, с начала и кругом,

Сюда, на зло правописанью,
Стихи, без меры, по преданью,
В знак дружбы вечной, внесены,
Уменьшены, продолжены.

Тут непременно вы найдете
Два сердца, факель и цветки,
Тут, верно, клятвы вы прочтете
В любви до гробовой доски.
Какой нибудь плут армейской
Тут подмахнул стишок злодейской,
и проч.

ше нашего случаев записать особенно счастливые пьесы, к ним — Бог знает, какими путями — заходят произведения литературные на малороссийском языке, о которых иной любитель только слышал и из которых едва несколько стихов содержит в памяти. Но никогда мои поиски не были так удачны, как на этот раз. В затасканном и весьма неправильно исписанном альбоме какой-то уединной мечтательницы, а может быть и веселой подруги целого общества сельских красавиц, я нашел поэму, о которой до сих пор не слышал, и я даже не знаю, кто бы мог быть ее автором. Содержание ее очень просто и не похоже на вымысел; но изящество формы обнаруживает в ней творчество высшего разряда. Живопись природы и нравов малороссийских возведена здесь до изумительной точности и вместе с тем свободы, в которой искусство заметно только для опытного глаза. Наивное и трогательное положено автором в основу поэмы, и в этом отношении я не знаю ничего совершеннее ни в одной европейской литературе. Что касается до языка, то призываю в свидетели людей, изучавших народные украинские песни: здесь он блещет всею свежестью и горит всеми красками, какие только мы встречаем в наших лучших песнях, изображающих семейный быт, материнские чувства и умиленное благочестие народа. И такое произведение скрывается, может быть, в единственном списке, в театради какой-то хуторской барышни! И сам его автор, может быть, уже не существует; может быть, мы уже не услышим других его звуков, других его задушевных мотивов! Помещая в своем сборнике его поэму, я далеко от посягательства на чужую собственность; напротив, я думаю, что оказываю услугу, как ему самому, так и его землякам, для которых писал он и которых сердца созвукнувшиеся между собою, волшебной силою его стиха будут для него лучшей наградою.” (Стор. 145—148).

Не можна не подивляти Куліша в цій передмові за його зручне, вишукано-дотепне, а при цьому переконливе

оформлення вступу до “Наймички”. Ніхто й не мріяв би був тоді, що під невідомим автором, “який може вже не живе”, скривається Шевченко на засланні. Куліш умів замилити очі царської цензури й тодішньому її начальникові Н. фон Крузе й на думку не прийшло конфіскувати цей “альбомний” твір.

Після виходу Шевченка з неволі Куліш далі цікавиться його творчістю й живо реагує на його нові твори. Так напр. він досить гостро скритикував Шевченкових “Неофітів” (— “гарна штука, да не годиться до друку”...) й навіть обстоював, щоб Шевченко не друкував своїх творів без його (Кулішевої) попередньої критики. Повернувшись з-за кордону в 1858 році, Куліш обсипував Шевченка літературними порадами з свого хутору Мотронівки й заохочував його, щоб він опрацьовував свої твори “охайно да оглядно... як у того Пушкіна, — щоб чистим зерном одсипать духовної пашні землякам, не з половиною”.

Приїхавши в осіні 1858 р. до Петербурга, він що раз більше наприкрювався Шевченкові своїми порадами й остаточно зразив собі поета, так що цей навіть висловився: “Не давайте Кулішеві поправляти Марка Вовчка, — він її опрозить!” Цієї самої зими 1858 — Куліш найчастіше бував у Шевченка, аж поки, закохавшись у Марію Марковичку, не виїхав за нею закордон...

V.

Крім наведених угорі доказів на можливість Кулішевої ініціативи в виданні 1859 р., є ще інші, більш формальні. Про Куліша знаємо, як про одного з творців української правописної системи, званої "кулішівкою". Одна з прикмет цієї системи --- закінчення **-ТЦЯ** в дієсловах⁶⁾ напр.:

згнушаютьця, стор. 8	замість: знушаються
прокоснутця, стор. 8	” проснуться
стережытцяжъ, стор. 17	” стережіться
роспадетця, стор. 17	” розпадеться
сміятця, стор. 23	” сміяться
схаменытця, стор. 25, 26	” схаменіться
подывитця, стор. 25	” подивіться
раскуютьця, стор. 27	” розкуються
одцураетця, стор. 27	” одцурається
дознаютьця, стор. 27	” дознаються
навчаецця, стор. 32	” навчається
распадетця, стор. 32	” розпадеться
цураютьця, стор. 33	” цураються
усмихнетця, стор. 34	” усміхнеться
обнымытця, стор. 24	” обніміться

З цими формами легко порівняти дієслова в третьому "Кобзарі", що його друкував Куліш у 1860 році в Петербурзі:

найдетця, стор. 2	замість: найдеться
вештаецця, стор. 4	” вештається
засміетця, стор. 5	” засміється
зострінетця, стор. 9	” зустрінеться
обіймутця, стор. 1	” обіймуться

і багатò інших.

⁶⁾ Близьче про це пор. "Українську загальну енциклопедію", . II, стор. 412-13 й авторову брошуру "Мовна та правописна справа в Галичині", Львів 1937.

Правда, останньо — без глибших основ — проти Куліша, як автора “кулішівки”, виступив Митрополит Іларіон у праці “Наша літературна мова”, Вінніпег 1959, стор. 284—285.

Прикметне теж “кулішівці” приподібнення приголосних типу бацьця, стор. 14, замість — бачся, й ін.

Та найважливіший аргумент за Кулішем — наголоси. Куліш був перший із українських письменників 19-го століття, що послідовно наголошував слова, а подекуди (в “Наймичці”, “Чорній Раді” й ін.) й речення та фрази. Куліш увів у наш правопис два роди наголосу, т. зв. акут і гравіс (відвернений). І ось у тексті Шевченкових поезій із 1859 р. маємо обидва роди наголосів. Приклади:

1. “акутовий” наголос:

непрóшене, стор. 10	—	непрóшене
глибóкої, стор. 10	—	глибóкої
чурéкъ, стор. 10	—	чурéкъ
некінéмъ, стор. 10	—	не кінéм
потымки, стор. 12	—	патінки
стóлпами, стор. 12	—	стáвники
тюрéмы, стор. 12	—	тюрми
носíть, стор. 13	—	носíть
степú, стор. 13	—	степú
була, стор. 13	—	була
чужыни, стор. 20	—	чужини
прóсти, стор. 29	—	прóсті
рóдыть, стор. 31	—	рóдить
замíсь, стор. 32.	—	замíсть
зáщо, стор. 34	—	зáщо;

2. “гравісовий” наголос:

не скуè души живóи,		
стор. 8	—	не скуé души живóї
крадене, стор. 12	—	крадене й багато інших прикладів.

У загальному можна сказати, що в виданні з 1859 р. більшість “гравісових” наголосів і вони не мають ніякої іншої функції, як тільки означувати наголос. Тут і там подибуємо помилкові наголоси, напр. прїдàне, стор. 12,

повіє, стор. 17, але вони назагал рідкі. Але й у Кулішево-
му виданні “Кобзаря” з 1860 р. є помилки, як на це ми
вже вказали в праці “Наголос в Шевченковій поезії”,
Авгсбург 1946, стор. 5—7.

VI

З зіставлення повищих фактів можна зробити такі висновки:

- 1) Куліш носився здавна з ідеєю видання Шевченка за кордоном, а зокрема в Німеччині;
- 2) Він знав добре цензурні умовини в тодішній Росії й старався всякими способами оминати їх: крім видавання Шевченкових творів без його підпису ("Наймичка"), він міг думати про видання заборонених творів за границею, куди їздив і мав зв'язки з видавцями;
- 3) Не раз і не двічі Куліш згадує Пушкіна в зв'язку з Шевченковими творами: ляйпцігське видання Пушкіна й Шевченка свідчило б про реалізацію його задуму — поставити нарівні двох великих поетів, не вважаючи на те, що політичної рівності між обома народами тоді не було;
- 4) Формальні дані (правопис і наголос) указують теж на Куліша, як на ініціатора ляйцігського видання Шевченка з 1859 р.

ТЕКСТИ*)

---

*) По лівому боці подано тексти за найновішими виданнями, по правому боці — згідно з виданням 1859.

КАВКАЗ

Искренньому моему Якову де-Бальмену

Кто дастъ глазъ моей воду,
І очесемъ моимъ источникъ слезъ,
И плачуся и день и ночь о побитыхъ...

Иереми, Глава, 9, стих 1.

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію политі.
Споконвіку Прометей
Там орел карає,
Що день Божий довбе ребра
Й серце розбиває.
Розбиває, та не вин'є
Живущої крові, —
Воно знову оживає
І сміється знову.
Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля.
І неситий не виоре
На дні моря поле.
Не скує душі живої
І слова живого.
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.
Не нам на прю з тобою стати!
Не нам діла твої судити!
Нам тільки плакати, плакати, плакати
І хліб насущний замісити
Кровавим потом і слезами.
Кати знущаються над нами,
А правда наша п'яна спить.
Коли вона прокинеться?
Коли одпочити

КАВКАЗ*)

- За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію политі.
Споконвіку Прометея
Там орел карає,
5 Що день Божий добрі ребра
Йї серце розбиває.
Розбиває, та не вип'є
Живучої крові,
Вона знову оживає
10 І сміється знову.
Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля.
І неситий не видере
На дні моря поля.
15 Не скує душі живої
І живого слова.
Не понесе слави Бога,
Великого Бога!
Не нам на прі з тобою стати,
20 Не над діла твої судить,
Нам тільки плакати, плакати, плакати,
І хліб насущний замісить
Кровавим потом і сльозами...
Кати знущаються над нами,
25 А правда наша — п'яна спить...
Коли ж вона прокинеться? Коли ж одпочити

---

*) Следующие стихотворения были нам присланы на украинском языке с примечанием, что стихи Шевченки — выражение всеобщих, накинувших слез — не он плачет об Украине — она сама плачет его голосом.

Ляжеш, Боже, утомлений?
І нам даси жити!
Ми віруєм Твоїй силі
І духу живому.
Встане правда! встане воля!
І тобі одніму
Помоляться всі язики
Вовіки і віки.
А поки що течуть ріки,
Кроваві ріки!

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію політі.
Отам-то милостивіи ми
Ненагодовану і голу
Застукали сердешну волю
Та й цькуємо. Дягло костьми
Людей муштрованих чимало.
А сльоз, а крові? напоїть
Всіх імператорів би стало
З дітьми і внуками, втопить
В сльозах удов'їх. А дівочих,
Пролитих тайно серед ночі!
А матерніх гарячих сльоз!
А батькових, старих, кровавих,
Не ріки — море розлилось,
Огнєнне море! Слава! слава!
Хортам, і гончим, і псарям,
І нашим батюшкам-царям.
Слава.

І вам слава, сині гори,
Кригою окуті.
І вам, лицарі великі,
Богом не забуті.
Борітеся — поборете,
Вам Бог помагає!

Даси, Боже, утомленим і нам дасі жити?...
Ми віруєм твоїй силі
І слову твоєму,
30 Встане правда, встане воля,
І тобі одному
Поклоняться всі язики
На віки і віки!.....
А покищо — течуть ріки,
35 Кровавії ріки...

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію політі.
Оттам-то милостиві ми
Ненагодовану і гóлу
40 Застукали сердешну долю
Та цькуємó. Лягло кістьми
Людей муштрованих чимало?
А сльоз?... А крови?... Напоїть
Всіх цариків би стало
45 З дітьми і внуками
В сльозах вдовиці і дівочих,
Пролитих нишком серед нóчі...
А матерніх гарячих сльоз!
А бáтькових, стáрих, кровавих?...
50 Не ріки — море розлилось —
Огненне море—!... Слава, слава!
Хортáм і гончим і псарям
І нашим батюшкам царям.
Слава!

55 І вам слава, сині гóри,
Кригою окуті,
І вам, лицарі великі,
Богом незабуті...
Борітеся — побóрете! Вам Бог помагає!

За вас правда, за вас слава
І воля святая!

Чурек і сакля — все твоє;
Воно не прошене, не дане,
Ніхто й не возьме за своє.
Не поведе тебе в кайданах.
А в нас! . . . На те письменні ми,
Читаєм Божій глаголи! . . .
І од глибокої тюрми
Та до високого престола —
Усі ми в золоті і голі.
До нас в науку! Ми навчим,
Почому хліб і сіль почім!
Ми християни; храми, школи,
Усе добро, сам Бог у нас!
Нам тільки сакля очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана; чом ми вам
Чурек же ваш та вам не кинем,
Як тій собаці! Чом ви нам
Платить за сонце не повинні!
Та й тільки ж то! Ми не погани,
Ми настоящі християни,
Ми малим ситі! . . . А зате!
Якби ви з нами подружили,
Багато б дечому навчились!
У нас же й світа, як на те —
Одна Сибір неісходима,
А тюрм! А люду! . . . Що й лічить!
Од молдаванина до фіна
На всіх язиках все мовчить,
Бо благоденствує! У нас
Святу біблію читає
Святий чернець і навчає,
Що цар якийсь-то свині пас
Та дружню жінку взяв до себе,
А друга вбив. Тепер на небі.

60 За вас сила, за вас воля
І правда святая!

Чурék і сакля все твоє,
Воно непрóшене й не дане
Ніхто не візьме за своє,
65 Не поведе тебе в кайдани!...
.....
.....
На те нещасні ми
Читаєм Божії глаголи
І од глибокої тюрми
Та до високого престолу
70 Усі ми в золоті...
.....Ми не погане,
Ми настоящі християне,
Храми, ікони,
Все добре, сам Бог у нас...
75 Нам тільки сакля в очі коле,
Чогó вона стоїть у вас
Не нами дána!... І чом ми вам
Чурék же ваш до вас не кїнем,
Як тій собаці... І чом ви нам
80 Платить за сонце не повинні!...
.....
.....

І тільки ж то? Ми малим ситі!
А зате, коли б ви з нами подружились,
Багато дечогó б навчились:
У нас же й світа, як на те —
85 Одна Сибір неісходима!
А тюрм, а люду — що й лічить!
Од молдаванина до фина
На всіх язиках всі мовчать —
Бо благоденствуем!... У нас
90 Святую біблію читає
Святий чернець і навчає,
Що цар якийсь-то свині пас,
Та дружню жінку взяв за себе,
А друга вбив — тепер на небі...

От бачите, які у нас
Сидять на небі! Ви ще темні,
Святим хрестом не просвіщені,
У нас навчітеся . . . В нас дери,
Дери та дай,
І просто в рай,
Хоч і рідню всю забори!
У нас! Чого-то ми не вмієм?
І зорі лічим, гречку сієм,
Французів лаєм. Продаєм
Або у карти програєм
Людей . . . не негрів . . . а таких
Таки хрещених . . . но простих.
Ми не іспанці; крий нас, Боже,
Щоб крадене перекупать,
Як і жида. Ми по закону! . . .
По закону апостола
Ви любите брата!
Суєслови лицеміри,
Господом прокляті.
Ви любите на братові
Шкуру, а не душу!
Та й лупите по закону:
Дочці на кожушок,
Байстрюкові на придане,
Жінці на патинки.
Собі ж на те, що не знають
Ні діти, ні жінка!

За кого ж ти розіп'явся,
Христе, сине Божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини . . . чи, може,
Щоб ми з тебе насміялись?
Воно ж так і сталось.
Храми, каплиці, і ікони,
І ставники, і мірри дим,
І перед образом твоїм

- 95 Ось бач, які у нас сидять на небі!
Ви ще темні,
Святим хрестом непросвіщені,
У нас навчитесь.....
У нас — дери, дери — та дай,
100 Та й прямо в рай,
Хоч і рідню всю забирай!
У нас... Чого-то ми не вмієм?
Французьки лаєм, гречку сієм,
Продаєм, або у карти програєм
105 Людей..... — не негрів, а таких
Таки хрещених, но простих...
Ми не гішпáne; крий нас, Боже!
Щоб крадене перекупать,
Як ті жиди... Ми по закону!
110 По закону Апостола
Ви любите брата!
Суєслови, лицеміри,
Господом прокляті!
Ви любите на братові шкуру,
115 А не душу — та й лупите по закону:
Дочці на кожушок,
Жінці на патінки,
Байстрюкові на придáne,
Собі ж на тé, чого не знають
120 Ні діти, ні жінка.
За кого ж ти розпинався,
Христе, сине Божий!
За нас добрих, чи за слово істини?
Чи може, щоб за тебе насміялись?
125 Воно ж так і сталось!!!... —
Храми, каплиці, і ікони,
І стáвники, і мірри дим,
І перед образом твоім

Неутомленнї поклони.
За кражу, за войну, за кров,
Щоб братню кров пролити, просять
І потім в дар обі приносять
З пожару вкрадений покров!!.

Просвітілись! та ще й хочем
Других просвітити,
Сонце правди показати
Сліпим, бачиш, дітям!!
Все покажем! Тільки дайте
Себе в руки взяти.
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,
Як і носити! . . . і як плести
Кнути узловати, —
Всьому навчим; тільки дайте
Свої сині гори
Остатнї . . . бо вже взяли
І поле і море.

І тебе загномили, мій друже єдиний,
Мій Якове добрий! Не за Україну,
А за її ката довелось пролити
Кров добру, не чорну. Довелось запити
З московської чаші московську отруту!
О друже мій добрий! друже незабутий!
Живою душею в Україні витай,
Літай з козаками понад берегами,
Розриті могили в степу назирай.
Заплач з козаками дрібними сльозами
І мене з неволі в степу виглядай.

А поки що мої думи,
Моє люте горе
Сіятому, — нехай ростуть
Та з вітром говорять.
Вітер тихий з України
Понесе з України
Понесе з росою —

Неутомленнї поклони,
130 За кражу, за війну, за кров,
Що братню кров пролити просять,
А потім в дар тобі приносять
З пожару вкрадений покров.

Просвітились, та ще хочем других просвітити.
135 Сонце правди показать сліпим, бачиш, дітям!
Всьому научим — тільки дайте себе в руки взяти.
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,
Як їх носить, і як плести
140 Кнути узлувати;
Всьому научим, тільки дайте свої гори,
Останнї гори, — бо вже взяли і поле і море.

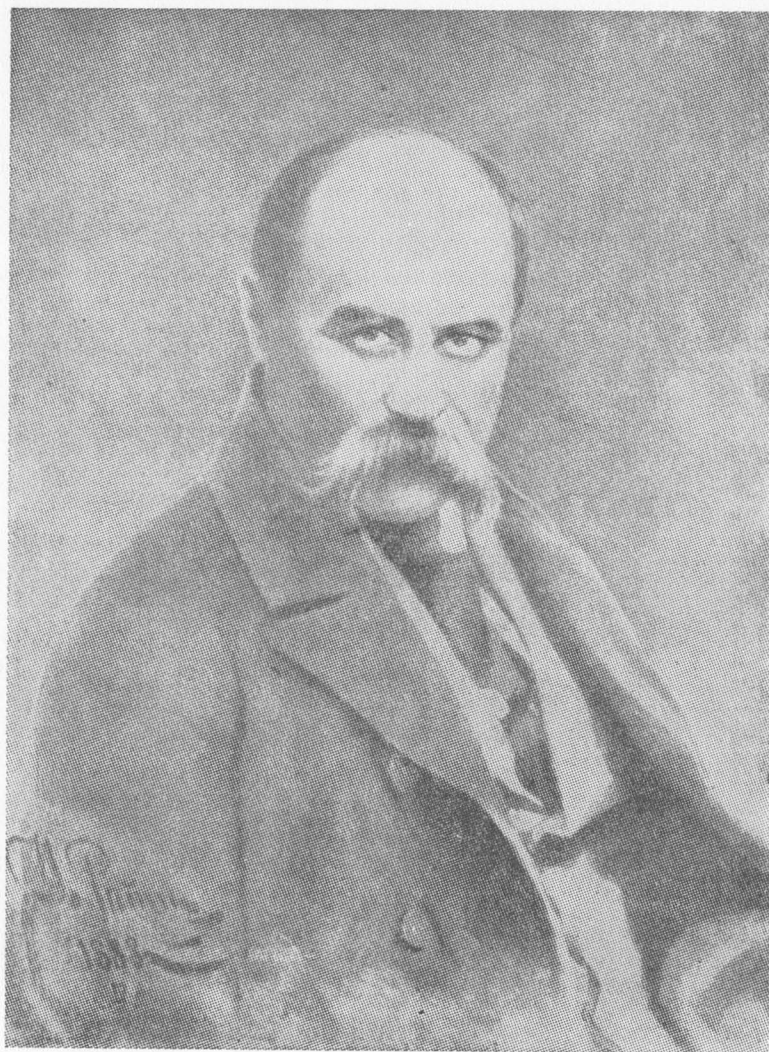

І тебе загнали, мій друже єдиний,
Мій Якове добрий! — Не за Україну,
145 А за її ката довелось пролить
Кров добру, не чорну. — Довелось запить
З московської чарки московську отруту.
О, друже мій добрий, друже забутий!
Живію душею в Україні витай;
150 Літай з козаками понад берегами,
Розриті могили в степу виглядай,
Заплач з козаками дрібними сльозами,
І мене з неволі в степу виглядай.

Шевченко

*Ти їх, друже, привітаєш,
Тихо прочитаєш . . .
І могили, степи, море
І мене згадаєш.*

*18 Ноября 1845
в Переяславі.*

Тарас Шевченко під кінець життя
(Портрет І. Рєпіна)

ХОЛОДНИЙ ЯР

У всякого своє лихо,
І в мене те лихо:
Хоч не своє, позичене,
А все-таки лихо.
Нащо б, бачся, те загадувать,
Що давно минуло,
Будить бознає колишнє, —
Добре, що заснуло.

Хоч і Яр той; вже бо його
І стежки малої
Не осталось, і здається,
Що ніхто й ногою
Не ступив там; а загадаєш,
То була й дорога
З монастиря Мотриного
До Яру страшного.

В Яру колись гайдамаки
Табором стояли,
Лагодили самопали,
Ратищя стругали.
У Яр тоді сходилися,
Мов із хреста зняті,
Батько з сином і брат з братом —
Одностайне стати
На ворога лукавого,
На лютого ляха.

Де ж ти дівся, в Яр глибокий
Протоптаний шляху?
Чи сам заріс темним лісом,
Чи то засадили

ХОЛОДНИЙ ЯР

- У всякого своє лихо,
І в мене те лихо;
Хоч не своє, позичене,
А все-таки лихо.
- 5 Нащо б, бачся, те згадувать,
Що давно минуло,
Будить Бог знає колишне, —
Добре, що заснуло.
Хоч і яр той: вже до його
- 10 І стежки малбі
Не осталось, і здається,
Що ніхто й ногою
Не ступив там; а згадаеш,
То була й дорога
- 15 З монастиря Мотриного
До яру страшного.
В ярі колись гайдамáки
Табором стояли,
Лагодили самопали,
- 20 Ратища стругали.
У яр тоді сходилися,
Мов із хреста зняті
Батько з сином, а брат з братом
Одностайне стати
- 25 На ворога лукавого,
На лютого ляха.
Де ж ти дівся, в яр глибокий
Протоптаний шляху?
Чи сам заріс темним лісом,
- 30 Чи то засадили

Нові кати? Щоб до тебе
Люди не ходили
На пораду: що їм діять
З добрими панами,
Людодідами лихими,
З новими ляхами?
Не сховаєте! над Яром
Залізник витає
І на Умань позирає,
Гонту виглядає.
Не ховайте, не топтіте
Святого закона,
Не зовіте преподобним
Лютотою Перона.
Не славтеся царевою
Святою войною.
Бо ви й самі не знаєте,
Що царики колять.

А кричите, що несете
І душу і шкуру
За отечество! . . . Йй-Богу,
Овеча натура;
Дурний шию підставляє
І не знає за що!
Та ще й Гонту зневажає,
Ледаче ледащо!
“Гайдамаки не воины, —
Разбойники, воры.
Пятно в нашей истории . . .”
Брешеш, людоморе!
За святую правду-волю
Розбійник не стане,
Не розкує закований
У ваші кайдани
Народ темний, не заріже
Лукавого сина,
Не розіб'є живе серце

- Нові кати? Щоб до тебе
Люди не ходили
На пораду, що їм діять
З добрими панами,
35 Людоїдами лихими,
Новими ляхами?
Не ховаєте, — над яром
Залізняк витіає
І на Умань позирає,
40 Гонту виглядає,
Не ховайте, не топчіте
Святого закона,
Не зовіте преподобним
Лютого Нерона.
45 Не славтеся царевою
Святою войною.
Бо ви й самі не знаєте,
Що царики коять;
А кричиті, що несете —
50 І душу і шкуру
За отечество!... Єй Богу,
Овеча натура!
Дурний шию підставляє
І не знає за що,
55 Та ще й Гонту зневажає, —
Ледаче ледащо!
“Гайдамаки не воины, —
“Разбойники, воры,
“Пятно в нашей истории!”...
60 Брешеш, людоморе!
За святу правду-волю
Розбійник не стане,
Не розкує закований
У ваші кайдани
65 Народ темний;
Не заріже лукавого сина,
Не розіб'є живі сэрце

За свою країну.
Ви — розбойники неситі,
Голодні ворони.
По якому правдивому,
Святому закону
І землею, всім даною,
І сердешним людом
Торгуєте? Стережіться ж,
Бо лихо вам буде,
Тяжке лихо! . . . Дурить дітей
І брата сліпого,
Дурить себе, чужих людей,
Та не дурить Бога.
Бо в день радості над вами
Розпадеться кара.
І повіє огонь новий
З Холодного Яру.

Вьюнища
17 Декабря 1845.

За свою країну.
Ви разбойники неситі,
70 Голодні ворони;
По якому правдивому,
Святому закону —
І землею всім даною
І сердешним людом
75 Торгуєте?... Стережіться ж,
Бо лихо вам буде,
Тяжке лихо! Дуріть дітей
І брата сліпого,
Дуріть себе, чужих людей,
80 Но не дуріть Бога.
Бо в день радості над вами
Розпадеться кара.
І повіє новий вогонь
З Холодного Яра! —

Шевченко

ЗАПОВІТ

*Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.*

*Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу . . . отойді я
І лани і гори —
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися . . . а до того
Я не знаю Бога.*

*Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сем'ї великій,
В сем'ї польній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим, тихим словом.*

25 Декабря 1845
в Переяславі.

ДУМКА

- Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні милій;
5 Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.
Як потечé з України
10 У синее море
Кров воро́жа, отоді я
І лани і гори —
Все покину і полечу
До самого Бога
15 Молитися... А до того
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вра́жою, злою кров'ю
Волю окропіте.
20 І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Не злим, тихим словом.

Шевченко

РОЗРИТА МОГИЛА

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
“Молилась, турбувалась,
День і ніч не спала,
Малих діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростала мої квіти,
Мої добрі діти,
Панувала і я колись
На широких світі, —
Панувала . . . Ой Богдане! . . .
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну,
Що, співаючи, ридала,
Про свою недолю,
Що, співаючи, ридала,
Вигладала волю.
Ой Богдане, Богданочку!
Якби була знала,
У колиці б задушила,
Під серцем приспала.
Стетні мої запродані
Жидові, німоті,
Сини мої на чужині,
На чужій роботі.

РОЗРИТА МОГИЛА

- Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?
- 5 Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
“Молилася, турбувалась,
- 10 День і ніч не спала,
Моїх діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої діти,
Мої добрі квіти,
- 15 Панувала і я колись
На широких світі. —
Панувала... О, Богдане,
Нерозумний сину,
Подивись тепер на матір,
- 20 На свою Україну,
Що, колишучи, співала
Про свою недолю,
Що, співаючи, ридала
Виглядала волю.
- 25 Ой Богдане, Богданочку!
Якби була знала,
У колисці б придушила,
Під серцем приспала.
Степи мої запродані
- 30 Жидові, німоті,
Сини мої на чужині,
На чужій роботі.

Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,
І могили мої милі
Москаль розриває . . .
Нехай риє, розкопує,
Не своє шукає,
А тимчасом перевертні
Нехай підростають.
Та допоможу москалеві
Господарювати
Та з матері полатану
Сорочку знімати.
Помагайте, недолюдки,
Матір катувати.”

Начетверо розкопана,
Розрита могила.
Чого вони там шукали?
Що там схоронили
Старі батьки? — Ех, якби-то,
Якби-то найшли те, що там схоронили, —
Не плакали б діти, мати не журилась.

9 октября 1843
Березань

Дніпрó, брат мій, висихає,
Мене покидає,
35 Йі могили мої милі
Москаль розриває...
Нехай рие, розкопує,
Не своє шукає...
А тимчасом перевертні
40 Нехай підростають,
Та допоможуть москалеві
Господарювати...
Та із матері полáтану
Сорочку здіймати...
45 Помагайте недолюдки
Матір катувати"...
Нáчетверо розкопана,
Розрита могила.
Чого вони там шукали?
50 Що там схоронили
Старі батьки? — Ех, якби-то,
Якби-то знайти те, що там схоронили,
Не плакали б діти, мати б не ридала!

Шевченко

ГОГОЛЮ

За думою дума роєм вилітає;
Одна давить серце, друга роздирає,
А третя тихо, тихесенько плаче
У самому серці, може й Бог не бачить.

Кому ж її покажу я,
І хто тую мову
Привітає, угадає
Великеє слово?
Всі оглухли — похилились
В кайданах . . . байдуже . . .
Ти смієшся, а я плачу,
Великий мій друже.
А що вродить з того плачу?
Богилова, брате . . .
Не заревуть в Україні
Вольнії гармати.
Не заріже батько сина,
Своїї дитини.
За честь, славу, за братерство,
За волю України.
Не заріже: викохає,
Та й продасть в різницю
Москалеві. Цебто бачиш,
Лепта удовиці
Престолові-отечеству
Та німоті плата.
Нехай, брате. — А ми будем
Сміятись та плакати.

30 декабря 1844
С.-Петербурі

ДУМКА

За думою дума роєм вилітає;
Одна давить серце, друга роздирає,
А третя тихо, тихесенько плаче
У самому серці, може й Бог не бачить,
5 Кому ж її покажу я.
І хто тую мову
Привітає, угадає
Великеє слово?
Всі оглухли, похилились
10 В кайданах — байдуже...
Ти смієшся, а я плачу,
Великий мій друже.
А що вродить з того плачу?
Богиліова, брате...
15 Не заревуть в Україні
Вольнії гармати,
Не заріже батько сина,
Своєї дитини,
За честь, славу, за братерство,
20 За волю Вкраїни;
Не заріже: викохає
Та й продасть в різниці
Москалеві... Цебто, бачиш,
Лепта удовиці
25 Престолові, отечеству,
Та німоті плата.
Нехай, брате. — А ми будем
Сміяться та плакати.

Шевченко

**І МЕРТВИМ, І ЖИВИМ, І НЕНАРОЖДЕНИМ
ЗЕМЛЯКАМ МОЇМ В УКРАЇНІ І НЕ В УКРАЇНІ
МОЄ ДРУЖНЄЄ ПОСЛАНІЄ**

“Аще кто речеть, яко люблю Бога, а брата
своего ненавидить, ложь есть.

Соборное послание Иоанна, глава 4, стор. 20.

І смеркає, і світає,
День Божий минає,
І знову люд потомлений
І все спочиває.
Тільки я, мов окаянный,
І день і ніч плачу
На розпутьях велелюдних,
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає —
Оглухли, не чують;
Кайданами міняються,
Правдою торгують.
І Господа зневажають, —
Людей запрягають
В тяжкі ярма. Орють лихо,
Лихом засівають,
А що вродить? Побачите,
Які будуть жнива!
Схаменіться, недолуди,
Діти юродиві!
Подивіться на рай тихий,
На свою країну,
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну,
Розкуйтеся, братайтеся!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте

**І МЕРТВИМ І ЖИВИМ І НЕНАРОЖДЕННИМ ЗЕМЛЯКАМ
МОЇМ В УКРАЇНІ І НЕ В УКРАЇНІ МОЄ ДРУЖНОЄ
ПОСЛАНІЄ.**

*Аще кто речетъ, яко люблю
Бога, а брата своего ненавидитъ
— ложь есть.*

Іоаннъ, гл. IV, ст. 20.

І смеркає, і світає,
День Божий минає,
І знову люд потомлений
І все спочиває.
5 Тільки я, мов окаяний,
І день і ніч блукаю
На розпуттях велелюдних,
І ніхто не бачить, і не знає;
10 Оглухли, не чують;
І Господа зневажають, —
Людей запрягають
В тяжкі ярма. Орють лихо,
Лихом засівають,
15 А що вродить? Побачите,
Які будуть жнива!
Схаменіться, недолюдки,
Діти юродиві!
Подивіться на рай тихий,
20 На свою країну!
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну!
Розкуйтеся, братайтеся!
У чужому краю —
25 Не шукайте, не питайте

Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті своя правда,
І сила, і воля.

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претеся на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого. Волі! волі!
Братерства братнього! Найшли,
Несли, несли з чужого поля
І в Україну принесли
Великих слов велику силу,
Та й більш нічого. Кричите,
Що Бог создав вас не на те,
Щоб ви неправді поклонились! . . .
І хилитесь, як і хилились!
І знову шкуру дерете
З братів незрящих, гречкосїв,
І сонця-правди дозрівать
В німецькі землі, не чужїй,
Претеся знову! . . . Якби взять
І всю мізерію з собою,
Дідами крадене добро,
Тоді оставсь би сиротою
З святими горами Дніпро!

Ох, якби те сталося, щоб ви не вертались,
Щоб там і здихали, де ви поросли!
Не плакали б діти, мати б не ридала,
Не чули б у Бога вашої хули.
І сонце не гріло б смердячого мною
На чистій, широкій, на вольній землі.
І люди б не знали, що ви за орли,
І не покивали б на вас головою.

Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі;
В своїй хаті — своя правда,
30 І сила, і воля! —
Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претєся на чужину
Шукати доброго добра,
35 Добра святого, волі, волі!
Братерства братнього! Найшли, —
Несли, несли з чужого поля
І в Україну принесли
Великих слов велику силу, —
40 Та й більш нічого. Кричите,
Що Бог создав вас не на те,
Щоб ви неправді поклонялись! —
І хилитесь, як і хилились,
І знову шкуру деретє
45 З братів незрячих, гречкосіїв,
І сонця правди дозрівать.
В німецькі землі, не чужії,
Претєся знову!... Якби взяли
І всю мізерію з собою,
50 Діда́ми крадене добро́,
Тоді б зостався сиротою
З святими горами Дніпро́!

Ох, якби те сталось, щоб ви не вертались,
Щоб там і здихали, де ви поросли!
55 Не плакали б діти, мати б не ридала,
Не чули б у Бога вашої хули.

І сонце не гріло б смердячого того
На чистій, широкій, на вольній землі.
І люди б не знали, що ви за орли,
60 І не покивали б на вас головою! —

Схаменіться! Будьте люди,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люди,
Настане суд, заговорять
І Дніпро і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших . . . і не буде
Кому помагати.
Одцурається брат брата
І дитини мати.
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами,
І навіки прокленеться
Своїми синами!
Умійтеся! Образ Божий
Багом не скверніте.
Не дуріте дітей ваших,
Що вони на світі
На те тільки, щоб панувать . . .
Бо невчене око
Загляне їм в саму душу
Глибоко! глибоко!
Дознаються небожата,
Чия на вас шкура,
Та й засудять, і премудрих
Немудрі одурять!

Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя.
А то заліжете на небо:
“І ми не ми, і я не я,
І все те бачив, і все знаю,
Нема ні пекла, ані раю,
Немає й Бога, тільки я!
Та куций німець узловатий

Схаменіться! Будьте люди, —
Бо лихо вам буде!
Розкуються незабаром
Заковані люди.
65 Настане суд: заговорять
І Дніпрó і гори!
І потечé сторіками
Кров у сине море
70 Дітей ваших... І не буде
Кому помагати:
Одцурається брат брата
І дитини мати;
І дим хмарою заступить
75 Сонце перед вами,
І навіки прокляне́тесь
Своїми синами;
Умийтеся! Образ Божий
Багном не скверніте,
Не дуріте дітей ваших,
80 Що вони на світі
На те тільки, щоб панувать...
Бо невчéне око
Загляне́ їм в саму душу
Глибоко, глибоко!
85 Дознаються небожата,
Чия на вас шкура,
Та й засудять... і премудрих
Немудрі одурять. —

Як би ви вчилися так, як треба,
90 То й мудрість би була своя.
А то залізете на небо:
“І ми — не ми, і я — не я!
І все те бачив, і все знаю:
Нема ні пекла, ані раю,
95 Немає й Бога, тільки я!...
Та кущий німець узлуватий,

*А більш нікого! . . .” “Добре, брате,
Що ж ти такеє?”*

*“Нехай скаже
Німець. Ми не знаєм.”*

*Отак-то ви навчаєтесь
У чужому краю!
Німець скаже: “Ви моголи”.
“Моголи, моголи!”
Золотого Тамерлана
Онучата голі.
Німець скаже: “Ви слав’яни”.
“Слав’яни! слав’яни!”
Славних прадідів великих
Правнуки погані!
І Коллара читаєте
З усієї сили,
І Шафарика, і Ганку,
І в слав’янофіли
Так і претесь . . . І всі мови
Слав’янського люду —
Всі знаєте. А свої
Дастьбі . . . Колись будем
І по-своєму глаголать,
Як німець покаже
Та до того й історію
Нашу нам розкаже, —
Отоді ми заходимось! . . .
Добре заходились
По німецькому показу
І заговорили
Так, що й німець не второпа,
Учитель великий,
А не те, щоб прості люди.
А гвалту, а крику!
“І гармонія, і сила,
Музика та й годі.
А історія! . . . поема*

А більш нікого!"... — "Добре, брате,
Що ж ти такé?"

"Нехай скаже

100 Німець. Ми не знаєм..."

Отак-то ви навча́єтесь
У чужому краю!
Німець скаже: — Ви моголи,
105 Моголи, моголи,
Золотого Тамерлана
Онучата голі!"

Німець скаже: "Ви слав'яни,
Слав'яни, слав'яни,
Славних прадідів великих
110 Правнуки погані!
І Коллара читаєте
З усієї сили,
І Шафарика, і Ганку,
І в слов'янофіли

115 Так і претесьь... І всі мови
Слав'янського люду —
Всі знаєте... А свої
Дасть Бог... Колись будем
І по-своєму глаголать,

120 Як німець покаже
Та до того й історію
Нам нашу розкаже.
Отоді ми заходимось!
Добре заходились!

125 По німецькому показу
Та й заговорили
Так, що й німець не второпá,
Учитель великий,
А не те, щоб прбсті люди!

130 А гвалту, а крику!"
"І гармонія, і сила!"...
Музика — та й годі!
А історія! "Поема

Вольного народа!
Що ті римляни убогі!
Чорт зна що — не Брути!
У нас Брути! і Коклеси!
Славні, незабуті!
У нас воля виростала,
Дніпром умивалась,
У голови гори слали,
Степом укривалась!”
Кров'ю вона умивалась,
А спала на купах
На козацьких вольних трупах,
Окрадених трупах!

Подивіться лишень добре,
Прочитайте знову
Ту ю славу. Та читайте
Од слова до слова,
Не минайте ані титли,
Ніже тії коми,
Все розберіть . . . та спитайте
Тоді себе: що ми? . . .
Чий сини яких батьків
Ким? за що закуті? . . .
То й побачите, що ось що
Ваші славні Брути:
Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське сміття — ваші пани,
Ясновельможні гетьмани.
Чого ж ви чванитесь, ви!
Сини сердешної України!
Що добре ходите в ярмі,
Ще краще, як батьки ходили.
Не чваньтесь, з вас деруть ремень,
А з їх, бувало, й лій топили.

Може, чванитесь, що братство
Віру заступило.

135 Вольного народу!
Що ті римляни убогі!
Чорт зна що — не Брути!"
У нас Брути і Коклеси,
Славні, незабуті;
140 У нас воля виростала,
Дніпром умивалась,
У голови гори клала,
Степом укривалась!...
Кров'ю вона умивалась,
А спала на купах,
145 На козацьких вольних трупах,
Окрадених трупах!

Подивіться лишень добре,
Прочитайте знову
Ту ю славу. Та читайте
150 Од слова до слова,
Не минайте ані титли,
Ніже тії коми,
Все розберіть, ... та й спитайте
Тоді себе: Що ми?...
155 Чиї діти? Яких батьків?
Ким, за що закуті?...
Та й побачите, що... ось що
Ваші славні Брути:
Раби, підніжки, грязь Москви,
160 Варшавське сміття — ваші пани,
Ясновельможні гетьмани.
Чого ж ви чванитесь, ви!
Сини сердешної України!
165 Що добре ходите в ярмі,
Що лучче, як батьки ходили?
Не чваньтесь! З вас деруть ремінь,
А з їх, бувало, й лій топили.

Може, чванитесь, що братство
Віру заступило?

Що Сінопом, Трапезонтом
Галушки варило.
Правда! . . . правда, наїдались,
А вам тепер вадить.
І на Січі мудрий німець
Картопельку садить,
А ви її купуєте,
Їсте на здоров'я
Та славите Запорожжя.
А чиєю кров'ю
Ота земля напоєна,
Що картопля родить, —
Вам байдуже. Аби добра
Була для городу!
А чванитесь, що ми Польщу
Колісь завалили! . . .
Правда ваша: Польща впала,
Та й вас роздавила!
Так от як кров свою мили
Батьки за Москву і Варшаву
І вам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!

Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають.
Замість пива праведну
Кров із ребер точать.
Просвітити, кажуть, хочуть
Материні очі
Современними огнями.
Повести за віком,
За німцями, недоріку,
Слітую каліку.
Добре, ведіть, показуйте,
Нехай стара мати

- 170   Що Синопом, Трапезунтом
Галушки варило?
Правда, правда! Наїдались,
А вам тепер вадить.
І на Січі мудрий німець
- 175   Картопельку садить;
А ви її купуєте,
Їсте на здоров'я
Та славите Запорожжя...
А чиєю кров'ю
- 180   Отá земля непоена,
Що картопля рóдить?
Вам байдуже. Аби добра
Була для горóду!
А чванитесь, що ми Польщу
- 185   Колись завалили!...
Правда ваша: Польща впáла,
Та й вас роздавила!

- Так ось як кров свою лили
Батьки за Мóскву і Варшаву,
190   І вам, синам, передали
Свої кайдáни — свою славу.

- Доборолась Україна
Кров із ребер точать.
До самого краю,
Гірше ляха свої діти
- 195   Її розпинають.
Замість пива праведную
Просвітити, кажуть, хочуть
Материні очі
- 200   Современними огнями.
Повести за віком,
За німцями — недоріку,
Сліпую каліку!
- 205   Дóбре! Ведіть, покажіть —
Нехай стара мати

Навчається, як дітей тих
Нових доглядати.
Показуйте! . . . за науку,
Не турбуйтеся, буде
Материна добра плата.
Розпадеться луда
На очах ваших неситих,
Побачите славу,
Живу славу дідів своїх
І батьків лукавих.
Не дуріте самі себе,
Учітесь, читайте,
І чужому навчайтесь,
Й свого не цурайтесь.
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає.
Того діти цураються,
В хату не пускають.
Чужі люди проганяють,
І немає злочину
На всій землі безконечній
Веселого дому.
Я ридаю, як загаю
Діла незабуті
Дідів наших. Тяжкі діла!
Якби їх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину.
Отака-то наша слава,
Слава України.
Отак і ви прочитайте,
Щоб не сонним спались
Всі неправди, щоб розкрились
Високі могили
Перед вашими очима,
Щоб ви розпитали
Мучеників: кого, коли,
За що розпинали!

Навчається, як дітей тих
Нових доглядати.
Показуйте!... За науку
Не турбуйтеся — буде
210 Материна добра плата;
Розпадеться луда
На очах ваших неситих...
Побачите славу —
Живу славу дідів своїх
215 І батьків лукавих!
Не дуріте самі себе,
Учіться, читайте,
І чужому научайтесь,
Йї свого не цурайтесь.
220 Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Того діти цураються,
В хату не пускають,
Чужі люди проганяють,
225 І немає злomu
На всій землі безконечній
Веселого дому.
Я ридаю, як згадаю
Діла незабуті
230 Дідів наших: тяжкі діла!
Якби їх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину.
Ото вона наша слава,
235 Слава України!
Отак і ви прочитайте,
Щоб не сонним снились,
Всі неправди, щоб розкрились
Високі могили
240 Перед вашими очима,
Щоб ви розпитали —
Мучеників: кого, коли,
За що розпинали!

Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата, —
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати.
Благословить дітей своїх
Твердими руками
І діточок поцілує
Вольними устами.
І забудеться срамотна
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невечірній
Тихо засіяє . . . . .
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

14 Декабря 1845
Вьюнища.

245 Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата,
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати!
Благословіть дітей своїх
250 Твердими руками
І жіночок поцілуйте
Вольними устами.
І забудеться срамотна
Давня година,
І оживе добра слава,
255 Слава України!
І світ ясний, невечерній
Тихо засіє.....
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

Шевченко

З М І С Т

	Стор.
The Leipzig Edition of Shevchenko, 1859	5
Вступ	9
Ляйпцігське видання Шевченка	11
Тексти	29
Кавказ	30
Холодний Яр	42
Заповіт	48
Розрита могила	50
Гоголю	54
І мертвим і живим	56

І Л Ю С Т Р А Ц І І

	Стор.
Факсиміле першої (титульної) сторінки ляйпцігського видання Шевченка з 1859 р.	12
Факсиміле початку "Кавказу"	18
Портрет Шевченка	41

***

Список Видань УВАН

0. Тимчасове положення УВАН. Авгсбург 1945.
- 1—10. Бюлетень УВАН — 1946/47.
11. Літопис УВАН ч. 1. УВАН в перше півріччя її існування — 1946. Ст. 5.
12. Літопис УВАН ч. 2. Доповідь про діяльність УВАН — 1946. Ст. 13.
13. Віктор Петров: Провідні етапи розвитку сучасного Шевченкознавства. — 1946. Ст. 37.
14. Б. Крупницький: До методологічних проблем укр. історії. — 1946.
15. Запитник для збирання матеріалів до українського особового й місцевого назовництва. — 1947. Ст. 2.
16. Українська Бібліотека при Стенфорд Університеті в Пало Алто, Каліфорнія. — 1947. Ст. 12.
17. Дмитро Чижевський: Деякі проблеми дослідження формального боку поезії Шевченка. — 1947. Ст. 17.
18. Ярослав Рудницький: Наголос в поезії Шевченка. — 1947. Ст. 60.
19. Василь Лев.: Лексика ранньої Шевченкової поезії. — 1947. Ст. 10.
20. Сергій Жук: Скульптурні портрети Шевченка. — 1947. Ст. 11.
21. Шевченко та його доба. Вип. 1. — 1946/47. Ст. 135.
22. Автограф Шевченка 1857 року. — 1947. Ст. 6.
23. Л. Биковський: Національна Бібліотека Української Держави. — 1947
24. П. Курінний і О. Повстенко: Історичні плани Києва. Ст. 4 й 17 мал (фотодрок). Ціна \$5. неопр., \$6. в оправі.
25. М. Костомаров: Книги Битія Українського Народу. — 1947. Ст. 60. Ціна \$0.50.
- 26—30. Літопис УВАН ч. 3—7.
31. Літопис УВАН ч. 8. В справі єдиного наукового центру. — 1948.
32. Volodymyr Chudyniv-Bohun: Solution of the Eulers' Problem. Regensburg 1947. G. 20. Price \$0.50.
33. Г. Закревська: Четвертинні відклади українського Полісся в межах Наддніпрянщини. — 1948. Ціна \$0.75.
34. Яр. Пастернак: До проблеми поширення й хронології лінійно стрічкової кераміки в Європі. — 1948. Ціна \$0.75.
35. Вол. Мацяк: Галицько-Волинська Держава 1290—1340 рр. у нових дослідях (циклостиль). — 1948. Ціна \$0.50.
36. Slavistica I: Завдання слов'янської філології й українська славістика. 1948. Ст. 29. Ціна \$0.50.
37. Slavistica II: В. Чапленко: Українізми в мові М. Гоголя. — 1948. Ціна \$0.50.
38. Slavistica III: Ів. Сидорук: Проблема українсько-білоруської мовної межі. — 1948. Ціна \$0.50.
39. М. Міллер: Палеоліт Надпоріжжя. — 1948. Ціна \$0.50.
40. Дм. Чижевський: Культурно-історичні епохи. — 1948. Ціна \$0.50
41. Українські Бібліологічні Вісті ч. 1. Авгсбург 1948. Ціна \$1.00.
42. М. Міщенко: Фізіологічні основи патогенези. Авгсбург 1948. Ціна \$0.50.
43. Л. Білецький: Шевченко в Яготині. Авгсбург 1949. Ціна \$1.00
44. В. Дорошенко: Літ.-науковий Вісник. Авгсбург 1948. Ціна \$0.75.
45. А. Животко: Нездійсні плани видання українських часописів. Авгсбург 1949. Ціна \$0.50.
46. Ю. Сірий: Із спогадів про українські видавництва. Авгсбург 1949. Ціна \$0.50.
47. Н. Осадча-Яната: Лікарські рослини, що їх уживає населення Правобережної України в народній медицині. Авгсбург 1949. Ціна \$0.75.

48. **Є. Криницький:** Війклерівські химери та бурдони й проблема організму як цілого. Авгсбург 1949. Ціна \$0.50.
49. **Дм. Зайців:** Матеріали до пізнання фавни жуків-скрипунуватих Лемківщини (Лісових Карпат). Авгсбург 1949. Ціна \$0.30.
50. **Дм. Дорошенко:** Розвиток української науки під прапором Шевченка. Вінніпер 1949. Ціна \$0.50.
51. **Б. Крупницький:** Мазепа в світлі психологічної методи. Авгсбург 1949. Ціна \$0.30.
52. **О. Оглоблин:** Нові матеріали до історії повстання Петра Іваненка (Петрика). Авгсбург 1949. Ціна \$0.30.
53. **Н. Василенко-Полонська:** Палій та Мазепа. Авгсбург 1949. Ціна \$0.30.
54. **Л. Білецький:** Віруючий Шевченко. Вінніпер 1949. Ціна \$0.50.
55. **Б. Крупницький:** Гетьман Данило Апостол. Авгсбург 1948. Ціна \$3.00
56. **Н. Кордиш:** Рибальство Трипільської культури. Авгсбург 1949. Ціна \$0.30.
57. **J. V. Rudnyc'kyj:** Slavic and Baltic Universities in Exile. Вінніпер 1949. Ціна \$0.50.
58. **Я. Бирич:** Сторінка з чесько-українських взаємин (Український Музей у Празі). Вінніпер 1949. Ціна \$0.50.
59. **Slavistica VI, R. Smal-Stocky: The Origin of the Word „Rus’”.** Winnipeg, 1949. Ціна \$0.50.
60. **Л. Білецький:** Дмитро Дорошенко. Вінніпер 1949. Ціна \$0.50.
61. **В. Чапленко:** Мова „Слова о Полку Ігореві”. Вінніпер 1950. Ціна \$0.50.
62. **Slavistica VIII: I. Мірчук:** Das Daemonische bei den Russen und den Ukrainern. Augsburg 1950. Ціна \$0.50.
63. **Л. Білецький:** Омелян Огоновський. Вінніпер 1950. Ціна \$0.60.
64. **Slavistica IX: Яр. Рудницький:** Свалістика в Канаді 1950 року. Ціна \$0.50.
65. **Slavistica X: Geo. W. Simpson:** The Names „Rus’”, „Russia”, „Ukraine” and their Historical Background. Winnipeg, 1951. Ціна \$0.50.
66. **Митр. І. Огієнко:** Українсько-російський словник початку 17-го віку. Вінніпер 1951. Стор. 38. Ціна \$0.50.
67. **Яр. Рудницький:** Слово й назва „Україна”. Вінніпер 1951. Стор. 132. Ціна \$1.50.
68. **Автограф Шевченка 1860 р.** Нью Йорк 1951. Стор. 15. Ціна \$0.25.
69. **В. Ю. Кислевський:** Slavic Groups in Canada. Вінніпер 1951. Стор. 32. Ціна \$0.50.
70. **П. Курінний:** Ідейна основа українського наст. малювання на Уманщині. Мюнхен 1951. Стор. 16. Ціна \$0.25.
71. **Яр. Рудницький:** Канадійські місцеві назви українського походження. Вінніпер 1951. Стор. 88. Ціна \$1.00.
72. **Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Science in the U. S.** Vol. I. №1—2. New York 1951. Pp. 1—190. Vol. II. №. 1—4. New York 1952 Pp. 1—484. Vol. III. No. 1-2. New York 1953. Pp. 483—744.
73. **Бюлетень УВАН** за р. 1951: а) Бюлетень Президії УВАН, ч. 1. Вінніпер 1952; б) Бюлетень УВАН у США, ч. 1-2, 1951; в) Інформаційний Бюлетень УВАН у Німеччині, ч. 1, 1951.
74. **Літературно-Науковий Збірник.** Ч. 1. Нью Йорк 1952. Стор. 304. Ціна \$2.00.
75. **П. Филипович:** Українська стихія в творчості Гоголя. Вінніпер 1952. Стор. 28. Ціна \$0.50.
76. **W. Kirkconnell:** Common English Loanwords in E. European Languages. Winnipeg 1952. \$0.50.
77. **Яр. Рудницький:** Назви „Галичина” й „Волинь”. Вінніпер 1952. Стор. 32. Ціна \$0.50.

78. **Т. Шевченко:** „Кобзар” за ред. Л. Білецького. 4 томи. Т. 1 і 2 Вінніпег 1952. Том 3 — Вінніпег, 1953. Том 4 — Вінніпег 1954. Ціна тому \$6.50.
79. **Шевченко.** Річник 1. Нью Йорк 1952. Стор. 32. Ціна \$0.50.
80. **Е. Каріман:** Епопея Халіма. Мюнхен 1952.
81. **Ю. Шерех: Кость Михальчук.** Стор. 40. Вінніпег 1952. Ціна \$0.50
82. **Шевченко.** Річник 2. Нью Йорк 1953. Стор. 32. Ціна \$0.50.
83. **Бюлетень УВАН за р. 1952:** а) Бюлетень Президії УВАН ч. 2. Вінніпег 1953; б) Бюлетень УВАН у США чч. 1—6. Нью Йорк 1952.
84. **Науковий Збірник УВАН у США т. 1.** Стор. 160. Нью Йорк 1952. Ціна 2.00. Т. 2. Стор. 198. Нью Йорк 1953. Ціна 2.50.
85. **Б. Барвінський: Назва Україна на Закарпатті.** Назвознавство ч. 4. Вінніпег 1952. Ціна 0.50.
86. **Яр. Рудницький: Слявіка Канадіяна А. Д. 1951.** Славістика ч. 15. Вінніпег 1952. Ціна 0.50.
87. **Б. Унбегавн: Походження назви Рутени.** Назвознавство ч. 5, Вінніпег 1953. Ціна 0.50.
88. **Ю. М. Луцик: До методології назвознавства.** Назвознавство ч. 6, Вінніпег 1953. Ціна 0.50.
88. **Ю. Шерех: Партіціпом універсале в слов'янських мовах.** Славістика ч. 16. Вінніпег, 1953. Ціна 0.50.
89. **Ю. М. Луцик: Старо-церковно-слов'янська мова як мова релігійного культу.** Славістика ч. 17. Вінніпег 1953. Ціна 0.50.
90. **Яр. Рудницький: Слявіка Канадіяна А. Д. 1952.** Славістика ч. 18. Вінніпег 1953. Ціна 0.50.
91. **П. Ковалів: Василь Сімович.** Вінніпег 1953. Ціна 0.50.
92. **К. Антонович: Роля української жінки в праці УВУ.** Літопис УВАН ч. 11, Вінніпег 1953. Ціна 0.50.
93. **Бюлетень УВАН за рік 1953:** а) Бюлетень Президії УВАН ч. 3, Вінніпег 1954; б) Бюлетень УВАН у США за 1953. Нью Йорк 1953.
94. **Яр. Рудницький: Українські бібліотеки в Канаді.** Літопис УВАН ч. 12. Вінніпег 1954.
95. **В. Кірконнелл: Канадійське місцеве назовництво й культурні наверствования в Канаді.** Назвознавство ч. 7, Вінніпег 1954. Ціна 0.50.
96. **О. Купранень: Топономастика Гванінуса з 1611 р.** Назвознавство ч. 8. Вінніпег 1954. Ціна 0.50.
97. **Шевченко.** Річник 3. Нью Йорк 1954. Стор. 48. Ціна 0.50.
98. **В. Дубровський: Машина масового вбивства.** Мюнхен 1954.
99. **І. Сидорук: Ідеологія кирило-методіївців.** Славістика ч. 19, Вінніпег-Чикаго 1954. Ціна 0.50.
100. **П. Ковалів: Українська мова та її становище серед інших слов'янських мов.** Славістика ч. 20. Вінніпег 1954.
101. **Ю. Шерех: Всеволод Ганцов. Олена Курило.** Українські вчені, ч. 5. Вінніпег 1954. Ціна 1.00 дол.
102. **Яр. Рудницький: Слявіка Канадіяна А. Д. 1953.** Вінніпег 1954. Ціна 0.50.
103. **М. Боровський: Українське місцеве й особове назовництво в міжнародній ботанічній термінології.** Вінніпег 1955. Ціна \$1.00.
104. **Яр. Рудницький-Д. Сокульський: Україніка Канадіяна 1953.** Видано коштом КУК. Вінніпег 1954. Ціна 0.50.
105. **Яр. Рудницький: Слов'янські й індоєвропейські наголосові дублети.** Вінніпег 1955. Ціна 0.50.
106. **В. Безушко: Видання УВАН у першому десятилітті 1945—1955.** Вінніпег 1955. Ціна 0.50.
107. **В. Дж. Роз: До початків славістики на Заході.** Вінніпег 1955. Ціна 0.50.
108. **І. Велигорський: Слово й назва Канада.** Вінніпег 1955. Ціна 0.50.

SLAVISTICA

To date the following issues have been published:

Appears three times a year:

- No. 1. *The tasks of Slavic Philology and Ukrainian Slavistics* (in Ukrainian), Augsburg, 1948.
- No. 2. V. Chaplenko: *Ukrainisms in the language of M. Hohol (N. Gogol)* (in Ukrainian, with a French resume), Augsburg, 1948.
- No. 3. Ivan Sydoruk: *The problem of the Ukrainian White-Ruthenian Lingual Boundary* (in Ukrainian, with English and German resumes, 2 maps), Augsburg, 1948.
- No. 4. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavic and Baltic Universities in Exile* (in English), Winnipeg, 1949.
- No. 5. J. Byrych: *A Page from Czech-Ukrainian Relations* (in Ukrainian), Winnipeg, 1949.
- No. 6. R. Smal-Stocky: *The Origin of the Word "Rus"* (in English), Winnipeg, 1949.
- No. 7. V. Chaplenko: *The Language of "Slovo o Polku Ihorevi"* (in Ukrainian with an English resume), Winnipeg, 1950.
- No. 8. I. Mirtchuk: *Das Daemonische bei den Russen und den Ukrainern* (in German), Winnipeg, 1950.
- No. 9. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavistica Canadiana A.D. — MCML* (in English and Ukrainian), Winnipeg, 1950.
- No. 10. Geo. W. Simpson: *The Names Rus' Russia, Ukraine and their Historical Background* (in English), Winnipeg, 1951.
- No. 11. Metr. J. Ohienko: *An Early 17th cent. Ukrainian Russian Dictionary* (in Ukrainian and Russian), Winnipeg, 1951.
- No. 12. V. J. Kaye: *Slavic Groups in Canada* (in English), Winnipeg, 1951.
- No. 13. P. Fylypovych: *Hohol's (Gogol's) Ukrainian Background* (in Ukrainian), Winnipeg, 1952.
- No. 14. W. Kirkconnell: *Common English Loanwords in E. European Languages* (in English), Winnipeg, 1952.
- No. 15. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1951* (in English), Winnipeg, 1952.
- No. 16. J. Sherekh (Shevelov): *Participium Universale im Slavischen* (in German), Winnipeg, 1953.
- No. 17. Lucyk G. M.: *Old Church Slavic as a Religious Cult Language* (in Ukrainian with an English summary), Winnipeg, 1953.
- No. 18. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1952*. (Multilingual), Winnipeg, 1953.
- No. 19. I. Sydoruk: *Ideology of Cyrillo-Methodians* (in English), Winnipeg-Chicago, 1954.
- No. 20. P. Kovaliv: *Ukrainian and the Slavic Languages* (in Ukrainian), Winnipeg, 1954.
- No. 21. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1953*. (Multilingual), Winnipeg, 1954.
- No. 22. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavische und indogermanische Akzentdubletten* (in German with English, French, Russian and Ukrainian summaries), Winnipeg, 1955.

- No. 23. W. J. Rose: *Cradle Days of Slavic Studies* — Some Reflections (in English), Winnipeg, 1955.
- No. 24. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1954*. (Multilingual), Winnipeg, 1955.
- No. 25. V. Swoboda: *The "Slavonice" Part of the Oxford Heptaglot Lexicon*. A Ukrainian-Latin Vocabulary of the 1st Half of the 17th Century (in Ukrainian, English, and Latin), Winnipeg, 1956.
- No. 26. M. I. Mandryka: *A Phase of Bulgarian-Ukrainian Literary Relations*. Shevchenko's Influence on Bulgarian Poetry (in Ukrainian and Bulgarian), Winnipeg, 1956.
- No. 27. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1955*. (Multilingual), Winnipeg, 1957.
- No. 28. A. Franko-Kluchko: *Ivan Franko's Manuscripts in Canada* (in Ukrainian), Winnipeg, 1957.
- No. 29. P. Kovaliv: *Adjectival Participles in the Slavic Languages* (in English), Winnipeg, 1957.
- No. 30. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1956*. (Multilingual), Winnipeg, 1957.
- No. 31. W. Kirkconnell: *The Place of Slavic Studies in Canada* (in English), Winnipeg, 1958.
- No. 32. J. M. Kirschbaum: *L. Štur and his place in the Slavic world* (in English), Winnipeg-Cleveland, 1958.
- No. 33. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1957*. (Multilingual), Winnipeg, 1958.

(Price: \$0.50 per copy; No. 25 — \$1.00)

ONOMASTICA

A topo- and anthroponymic series edited twice a year.

To date the following issues have been published:

ONOMASTICA I: *The term and Name "Ukraine"* by J. B. Rudnyčkyj, 132 p. Winnipeg, 1951. Price \$1.50.

ONOMASTICA II: *Canadian Place Names of Ukrainian Origin* by J. B. Rudnyčkyj, 32 p. Winnipeg, 1952, third edition 1957. Price \$1.00.

ONOMASTICA III: *The names "Galicia" and "Volynia"* by J. B. Rudnyčkyj, 32 p. Winnipeg, 1952. Price \$0.50.

ONOMASTICA IV: *The Name "Ukraine" in South-Carpathia* by B. Barvinškyj, 16 p. Winnipeg, 1952. Price \$0.50.

ONOMASTICA V: *L'origine du nom des Ruthenes* par B. O. Unbegaun, 13 p. Winnipeg, 1953. Prix \$0.50.

ONOMASTICA VI: *Contribution to the Methods in Onomastics* by G. M. Lucyk, 32 p. Winnipeg, 1958. Price \$0.50.

ONOMASTICA VII: *Canadian Toponymy and the Cultural Stratification of Canada* by W. Kirkconnell, 16 p. Winnipeg, 1954. Price \$0.50.

ONOMASTICA VIII: *Guagninus' Toponymy of 1611* by O. Kupraneć, 32 p. Winnipeg, 1954. Price \$0.50.

- No. 23. W. J. Rose: *Cradle Days of Slavic Studies* — Some Reflections (in English), Winnipeg, 1955.
- No. 24. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1954*. (Multilingual), Winnipeg, 1955.
- No. 25. V. Swoboda: *The "Slavonice" Part of the Oxford Heptaglot Lexicon. A Ukrainian-Latin Vocabulary of the 1st Half of the 17th Century* (in Ukrainian, English, and Latin), Winnipeg, 1956.
- No. 26. M. I. Mandryka: *A Phase of Bulgarian-Ukrainian Literary Relations. Shevchenko's Influence on Bulgarian Poetry* (in Ukrainian and Bulgarian), Winnipeg, 1956.
- No. 27. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1955*. (Multilingual), Winnipeg, 1957.
- No. 28. A. Franko-Kluchko: *Ivan Franko's Manuscripts in Canada* (in Ukrainian), Winnipeg, 1957.
- No. 29. P. Kovaliv: *Adjectival Participles in the Slavic Languages* (in English), Winnipeg, 1957.
- No. 30. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1956*. (Multilingual), Winnipeg, 1957.
- No. 31. W. Kirkconnell: *The Place of Slavic Studies in Canada* (in English), Winnipeg, 1958.
- No. 32. J. M. Kirschbaum: *L. Štur and his place in the Slavic world* (in English), Winnipeg-Cleveland, 1958.
- No. 33. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1957*. (Multilingual), Winnipeg, 1958.

(Price: \$0.50 per copy; No. 25 — \$1.00)

ONOMASTICA

A topo- and anthroponymic series edited twice a year.

To date the following issues have been published:

ONOMASTICA I: *The term and Name "Ukraine"* by J. B. Rudnyékyj, 132 p. Winnipeg, 1951. Price \$1.50.

ONOMASTICA II: *Canadian Place Names of Ukrainian Origin* by J. B. Rudnyékyj, 32 p. Winnipeg, 1952, third edition 1957. Price \$1.00.

ONOMASTICA III: *The names "Galicia" and "Volynia"* by J. B. Rudnyékyj, 32 p. Winnipeg, 1952. Price \$0.50.

ONOMASTICA IV: *The Name "Ukraine" in South-Carpathia* by B. Barvinskyj, 16 p. Winnipeg, 1952. Price \$0.50.

ONOMASTICA V: *L'origine du nom des Ruthenes* par B. O. Unbegaun, 13 p. Winnipeg, 1953. Prix \$0.50.

ONOMASTICA VI: *Contribution to the Methods in Onomastics* by G. M. Lucyk, 32 p. Winnipeg, 1958. Price \$0.50.

ONOMASTICA VII: *Canadian Toponymy and the Cultural Stratification of Canada* by W. Kirkconnell, 16 p. Winnipeg, 1954. Price \$0.50.

ONOMASTICA VIII: *Guagninus' Toponymy of 1611* by O. Kupraneć, 32 p. Winnipeg, 1954. Price \$0.50.

ONOMASTICA IX: *Ukrainian Topo- and Anthroponymy in the Inter. Bot. Terminology* by M. Borovskýj, Winnipeg, 1955. Price \$1.00.

ONOMASTICA X: *The Term and Name "Canada"* by I. Velyhorskýj. Winnipeg, 1955. Price \$0.50.

ONOMASTICA XI: *Studies in Onomastics I: Canadian Slavic Namelore* by J. B. Rudnyčkyj, Winnipeg, 1956. Price \$0.50.

ONOMASTICA XII: *Indian, Pseudo-Indian Place Names in the Canadian West* by Cyril Meredith Jones. Winnipeg, 1956. 24 p. Price \$0.50.

ONOMASTICA XIII: *Sur quelques noms de lieu d'origine ukrainienne en Roumanie* par Petar Skok, Winnipeg 1957. 16 p. Prix \$0.50.

ONOMASTICA XIV: *Contribution to Onomastics* by Ivan Franko. Winnipeg. 1957. Price \$1.00.

ONOMASTICA XV: *Studies in Onomastics II: Toponymy* by J. B. Rudnyčkyj. Winnipeg 1958. Price \$1.00.

Obtainable at:

UVAN

P.O. Box 3597, Station B.,
Winnipeg, Man., Canada

